

Лариса ЯКУБОВА

член-кореспондент НАН України,
докторка історичних наук,
завідувачка відділу історії України 20–30-х рр. ХХ ст.,
Інститут історії України НАН України
(Київ, Україна), lyakubova@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3651-4225>

Онтологія рашизму: Україна як alter ego Росії

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.078>

УДК: 94(477)+94(100)«1939/1945»+94(477)«1991/2022»

Анотація. **Мета дослідження** – запропонувати історіософський аналіз причин консервативного реверсу Російської Федерації та її хворобливої фіксації на Україні. **Методологічною основою** слугують принципи історизму, об'єктивності, детермінованості та системності, які при застосуванні історико-типологічного й порівняльно-історичного методів дозволяють проаналізувати консервативний розворот Росії, підґрунтя її фашизації в контексті політичних трендів сучасності. **Основні результати.** Проаналізовано історичний контекст формування у РФ «парадної квазіреальності», в якій Україна та українці перемістилися на наступне після «колективного Заходу» місце в ієрархії «ворогів», а «українське питання» перетворилося на системотвірний чинник суспільно-політичного життя. Показано, що в обставинах кристалізації феномену «поворотного тоталітаризму» варто очікувати на самовідтворення низки історично властивих йому стигм, однією з яких і є саме «українське питання». Конструкт «рускомирської» псевдоцивілізації складений із тотальної брехні, тримається на системній та систематичній пропагандистській обробці власних, обмані й залякуванні чужих громадян. Витворення паралельного інформаційного світу має руйнівні наслідки для самої Росії, чия владна верхівка втратила зв'язок із реальністю, забувши, де проходить межа поміж брехнею і правдою.

Ключові слова: Україна, Росія, фашизм, нацизм, рашизм, диктатура, поворотний тоталітаризм, масова людина, геноцид, війна Росії проти України 2014–2022 рр.

Осмислення причин фашизації Росії наразі перетворюється чи не на ключову проблему вітчизняної гуманітаристики, яка в умовах війни Росії проти України покликає забезпечити зміцнення засад сталості українського проекту. Зрозуміло, що перебуваючи всередині глобального конфлікту, котрий із новою силою розгортається на українських теренах, можна казати лише про попередні узагальнення й висновки. Втім уже нині зрозуміло, що чергова активна воєнна фаза стала логічним продовженням цивілізаційного протистояння «руського мира» і глобального світу, що розпочалося задовго до 2014 р. Правоконсервативний розворот РФ має глибокі соціально-економічні, суспільно-політичні, етнокультурні причини. В контексті російсько-української війни він перейшов у свою завершальну фазу, перетворивши Росію на країну переможного новітнього фашизму/рашизму й запустивши процес реінсталяції тоталітарного державо-суспільства. Повномасштабне системне дослідження причин та обставин краху проекту ліберальної Росії правитиме за один із найбільш методологічно цікавих напрямів посттоталітарних студій майбутнього, нині ж перед світовим інтелектуальним співтовариством постає завдання вироблення дієвих

інструментів деконструкції фашистського політтехнологічного конструкту «русский мир» і подолання руйнівних наслідків запровадження його у життя. Стаття становить собою авторську інтерпретацію проблеми й певне узагальнення низки власних досліджень¹.

Багаторічне дослідження теорії та політичної практики прибічників «русского мира» в усіх їх суспільно-політичних іпостасях дозволяє проаналізувати історичні передумови фашизації путінської Росії, яка становить екзистенційну загрозу Українській державі й українству. Нині історично нова/гібридна форма «білого російського фашизму» покладена в основу формування тоталітарного державо-суспільства та перетворення Росії на провідний глобальний виклик середньострокової перспективи. Відповідно, збереження темпу, якості соціально-економічних і суспільно-політичних змін трансформування «російської системи» спроможне негативно вплинути на історичні перспективи не лише України, а й західноєвропейської цивілізації загалом. З огляду на це вивчення та класифікація рашизму як суспільно-політичного, культурного феномену сучасності набуває надзвичайної наукової актуальності. Порівняння його з попередніми історичними версіями тоталітарних феноменів відкриває широкі перспективи оновлення методології тоталітарних і посттоталітарних студій.

Для того, щоб із маргінальної партії з підтримкою в кілька відсотків голосів на виборах до Райхстагу 1928 р. перетворитися на провідну політичну силу і встановити у серпні 1934 р. одноосібну диктатуру нацистам «стали у пригоді» всесвітня економічна криза та депресія, поразка Німеччини в Першій світовій війні, певна частка політичного авантюризму німецьких правих і харизма А.Гітлера – художника-невдахи й ригориста. Як національний лідер він постав, завдячуючи таким самим нереалізованим, скаліченим і відкинутим у передвоєнних очікуваннях та ілюзіях, знедоленим економічним занепадом післявоєнної Європи німцям/європейцям, котрі були свідками масового людовбивства й замість прагнути миру поставили на реванш у другій, ще більш руйнівній війні. Здичавіння всіх і вся на фронтах Першої світової, перемішування автохтонного населення європейських країн із величезною масою мігрантів (зокрема з Росії, невдовзі перетвореної на комунобільшовицьку квазіімперію) на тлі нездатності європейських урядів упоратися з повоєнним занепадом створили сприятливий ґрунт для праворадикальних рухів і партій, що пропонували збанкрутілому плебсу та маргіналам просте вирішення складних питань методами терору, класової й етнічної селекції. А.Гітлер став канцлером унаслідок домовленостей у вузькому колі німецьких політиків, які кілька років поспіль неспроможні були створити дієву парламентську більшість і намагалися перешкодити приходу до влади комуністів на чолі з Е.Тельманом.

Нацизм зміксував у собі, здавалося, всі тези, що так чи інакше резонували зі свідомістю згвалтованої війною, переділами світу та революціями «простої людини». Тут і гасло «єднання в одній державі» всіх німців, розкиданих по країнах, що постали на уламках Німецької й Австро-Угорської імперій. І ідея-фікс реваншу після поразки в Першій світовій. І ненависть до так званих «неарійців». І месіанізм та есхатологізм німецької версії «надлюдини», на догоду малоосвіченим масам приправлений як лютеранським консерватизмом, так і середньовічного штибу містицизмом й ексцентричним «арійством». І непримиренний антикомунізм, тісно ув'язаний з антисемітизмом. А крім того – апологетика війни, терору як шляху та способу вирішення всіх питань і проблем.

¹ Див.: Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. – К., 2018; *Її ж.* Євразійський розлам: Україна в добу гібридних викликів. – К., 2020. Також відповідні підрозділи у вид.: Україна: Нариси історії: 1917–2019. – К., 2021; Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення: Нариси. – К., 2021.

«Простому німцеві», що заледве зводив кінці з кінцями, А.Гітлер дарував ілюзію своєї виняткової місії – перекроїти світ за нацистським лекалом. «Проста людина» через свою простоту не спроможна була усвідомити облудність такого цілепокладання. Невідповідність масштабів «місії» масштабу особистості «простої людини» ідеологи нацизму вигадливо компенсували масовістю – вважалося, що купа невігласів, заражених ідеєю німецького месіанізму, об'єднавши зусилля, спроможна змінити світ.

«Я звільняю людей від обтяжливих обмежень розуму, від брудних і принизливих самокатувань химери, іменованої совістю й мораллю, і від претензій на свободу та особисту незалежність, до яких доростають лише небагато хто [...] що грандіозніша брехня, то легше їй готові повірити. Особливо, якщо її повторювати знову і знову», – стверджував А.Гітлер, і мав рацію. Звільнивши «просту людину» від терзань сумління та вдягнувши ідею масового вбивства у шати «великої місії», він відчинив пекельну браму. Ідеологія, яка відкрито глорифікувала масовий терор, апелюючи до міфічних постатей минулого, поміняла в масовій свідомості місцями смерть і життя, а отже – систему цінностей.

Некрофілію А.Гітлера відзначав ще Е.Фромм². Утім вона формувала не лише особистість фюрера, а й похідну – Третій Райх. Із цього приводу А.Єгазаров доречно зауважував: «Тисячолітній Райх, застиглий у своїх інститутах, є нічим іншим, як вічним трупом»³. Апологетика/зацикленість на минулому, прагнення зупинити поступ часу чи розвернути його у протилежному напрямі є, за визначенням, чи не найчутливішим симптомом розвороту суспільства до політичної смерті. Дрібка месіанізму та містицизму (А.Гітлер навіював ідею про те, що «тисячолітній Райх» зійшов згори як небесний Єрусалим) – і Німеччина перетворилася на вузловий елемент вигаданого всесвіту, де все, що не відбувалося б, пояснюватиметься кризь призму інтересів цього ключового елементу. Останнім штрихом до нарцисичного комплексу стала зневага й ненависть до всіх, хто перебував за кордонами цього вигаданого, ментально сконструйованого світу – чи то з огляду на расове/національне походження, чи то національну належність.

За таким нехитрим алгоритмом догітлерова Німеччина перетворилася на Третій Райх – геополітичного хижака, зацикленого на ідеї експансіонізму та переформування світу відповідно до власної схибленої світоглядної картини. Від 24 лютого 2022 р. аналогічний алгоритм із не меншою мірою очевидності оприявнюється в Росії, чий лідер оголосив проведення в Україні «спецоперації», фактично ж – війни на винищення.

На відміну від А.Гітлера, В.Путін не вигадував «ідеологічного велосипеда», а скористався готовими лекалами; не зачаровував харизмою – його як «національного лідера» створили, зіпершись на можливості новочасних медіа, ефективність котрих значно підсилили напрацювання політологів і політтехнологів (про подібні інструменти А.Гітлер не міг навіть мріяти, адже йому, що не мав під рукою електронних суфлерів і розгалуженого штату іміджмейкерів та спічрайтерів, доводилося годинами розвивати у собі талант промовця й учитися тримати багатотисячну аудиторію силою особистого магнетизму). «Путіна» сконструювала ціла когорта радників і консультантів, котрі змінювали один одного. Відповідно змінювався й «Путін». Спочатку він позиціонувався як демократ, ліберал, реформатор, згодом – як керівник «міцної

² Фромм Э. Адольф Гитлер: Клинический случай некрофилии. – Москва, 1992.

³ Див.: Раушинг Г. Говорит Гитлер: Зверь из бездны [Електронний ресурс]: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=132685&page=2>

руки». На певному етапі він, за словами одіозного О.Дугіна, ставав дедалі більше «Дугіним». Від 24 лютого 2022 р. його найчастіше порівнюють із А.Гітлером.

Проте, на відміну від німецького прототипу, російський очільник не «виросував» і не «виховував» свою аудиторію; не зачаровував її свіжими, раніше не властивими їй ідеями; не відзвичаював потроху від думки, що гуманність є природною потребою людини. В.Путін узяв за основу готовий соціальний субстрат – «радянську/пострадянську» людину та довів його за допомогою низки інструментів до «потрібної кондиції». Саме про неї – «радянську людину» як про соціальну основу відтворення, регенерації держави насильства, тобто тоталітаризму – на початку 1990-х рр. писав Ю.Левада. Двадцять років послідовного «угноювання» цього субстрату ідеями російського месіанства, проведеного силами цілої армії цинічних демагогів і моральних садистів, витворили з пострадянських поколінь пересічних росіян соціальну базу путінізму. Левову частку втрат РФ на фронті нинішнього етапу російсько-української війни, коли рашистський «фюрер» відчув повноту своєї сили, становлять ровесники його влади, котрі народилися й виростили під дедалі міцнішою, а згодом і тотальною дією політтехнологічної машини з форматування масової свідомості.

Доведені наприкінці 2021 – на початку 2022 рр. до стану мілітаристського утару росіяни втратили здатність до мисленнєвої та ціннісної рефлексії. Оголошення очільником Кремля війни на знищення України й українців російське суспільство у своїй переважній більшості зустріло як належне⁴. Впродовж наступних кількох місяців воно продемонструвало такі зразки моральної деградації та інтелектуальної нерозвиненості, від яких здригнувся світ... Якщо раніше зауваження про те, що путінська Росія перетворюється на фашистську державу⁵ були поодинокими, то після деокупації Бучі, Ірпеня, Бородянки, сіл Київщини, Чернігівщини, Сумщини, після плюндрування російськими військами Маріуполя порівняння путінської Росії з нацистською Німеччиною стали загальним трендом у науковому середовищі, змушеному переглядати проблеми методології й теорії фашизму/нацизму та корелювати їх зі страшною сучасністю. Народ України кваліфікував феномен, з яким він зіткнувся на полі бою й у буднях окупації, лексичним новотвором – «рашизм». Згодом і фахівці визнали його цільність, ємність. Зокрема Т.Снайдер охарактеризував термін як «корисну концептуалізацію путінського світогляду»⁶. Відтоді онтологічні витoki рашизму та дослідження сукупності проблем, що покликали його до життя, перемістилися в епіцентр уваги дослідників. Що й не дивно, адже це не лише фундаментальна наукова проблема, це – ключ до перемоги цивілізованого світу у протистоянні новочасному абсолютному злу.

Л.Гудков, спираючись на багаторічні дослідження «Левада-Центру», неодноразово наголошував, що масова свідомість росіян виразно маніфестувала нездатність створити сучасну, гуманну і правову Росію, волюючи відтворювати щоразу в нових історичних версіях державу тотального насильства. Ця внутрішня інтенція, слід наголосити, цілком збігалася з інтересами очільників і рантьє машини державного

⁴ Про динаміку масової думки стосовно війни Росії проти України див.: Гудков Л. Три фази адаптації: Война с Украиной в российском общественном мнении [Електронний ресурс]: <https://aillarionov.livejournal.com/1307983.html>; «Это пассивная форма привычного соучастия в преступлениях государства»: Социолог Лев Гудков – о том, почему многие россияне смирились и продолжают поддерживать власть [Електронний ресурс]: <https://meduza.io/feature/2022/07/18/eto-passivnaya-forma-privychnogo-souchastiya-v-prestupleniyah-gosudarstva?fbclid=IwAR2Oo3UpYeHxNZIeG6kX4NFJH7DYG7Yj74tr7AvLucbMUTqpG4урJwvK00>; Конфликт с Украиной: июль 2022 г. [Електронний ресурс]: <https://www.levada.ru/2022/08/01/konflikt-s-ukrainoj-iyul-2022-goda/>

⁵ Див. публікації О.Мотиля й Т.Снайдера.

⁶ Snyder T. The War in Ukraine has unleashed a new word: In a creative play on three different languages, Ukrainians identify an enemy: 'ruscism' [Електронний ресурс]: <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html>

насилства⁷. В умовах пострадянського транзиту дещо змінилася лише конфігурація ідеї-фікс, покликаної мобілізувати масову свідомість, та важелі її впровадження. Такою ідеєю стало нав'язливе прагнення реваншу у провальній для Росії «холодній війні», закарбоване у формулі «вставання з колін». Отже національною ідеєю путінської Росії став реванш, а його похідною – кристалізація образу ворога.

Універсальною відповіддю на загальнонародний і владний запити зрештою виявився політтехнологічний продукт, відомий під назвою «русский мир». Не секрет, що з інтелектуального погляду цей конструкт становить собою еклектичний набір нікчемних концепцій, стигм, стереотипів, ідеологем, упереджень⁸. Утім антинауковість та алогізм конструкції (дуальне за побудовою самозаперечення її тез очевидне, візьмімо хоча б ту, що українці є «братнім народом», який попри це варто фізично знищити, підтверджуючи в такий спосіб вищу форму «російського гуманізму») не перешкоджають її масовому поширенню. Навпаки, саме її алогічність і цинізм забезпечують ідеальне накладання на масову свідомість простого росіянина – таку ж алогічну, аінтелектуальну, аномічну, сліпу та глуху до чужих страждань. Психоемоційні портрети носіїв тоталітарної матриці свідомості (як їх реконструюють соціологи) та бучанських гвалтівників/терористів (як їх характеризують психологи) не випадково майже синонімічні: в одному випадку йдеться про особину, змушену жити з відчуттям приреченості на довічне приниження й безпорадність, в іншому – про тоталітарну особину, котра отримала команду та дозвіл убивати, і компенсує в нелюдській спосіб свої комплекси. Така структура особистості «масової людини» в Росії, як доводять соціологи, є прямим наслідком пристосування до політичного, законодавчого, економічного свавілля влади⁹.

В основі путінізму/рашизму лежить суміш ідей та уявлень, що з'явилися на зорі російського націоналізму (зокрема і в його чорносотенній версії), дещо трансформованих з урахуванням еволюції фашизму/нацизму й історії радянської системи. Невиразність, еклектичність, а по правді абсолютна навіженість засад рашизму компенсуються апломбом «ядерної держави», великодержавною пихою, невичерпними можливостями програмувати масову свідомість через ЗМІ. В.Путіну немає потреби бути харизматиком, здатним збирати багатотисячні мітинги і тримати увагу своїх прихильників полум'яними промовами. Харизматика навіть із людини з 5% підтримки виборців (як це було з Б.Єльциним) зроблять політтехнологи, «лідера нації» вибудують медіа, лазерні дошки і штат суфлерів та радників. Від народу натомість очікується лише беззастережна підтримка такого «лідера» й державного патріотизму, що його він уособлює. Безліч висловлювань на всіх рівнях цієї машинерії «патріотизму» (від патріарха Кирила з його проповіддю 3 квітня 2022 р., мовляв, «ми зламали хребет фашизму колись, ми зробимо це знов»¹⁰, до антисемітських заяв міністра іноземних справ Росії С.Лаврова) засвідчують нездорову фіксацію «колективного *русского*» на взаємовиключних завданнях. І водночас – самоототожнення з державою нинішньою та з тією, яка вже давно не існує; відсутність власної рефлексії і здатності її здійснювати. Дискурс патріотизму «по-путінському» не просто закільцьований у смислоформах минулих епох – він закільцьований у нав'язливих ідеях війни та смерті як сенсу буття. Це ірраціональний фашистський дискурс, що переводить масову свідомість у режим знищення/самознищення. Рашизм – страшний не теоретично, а своєю практикою.

⁷ Див.: Гудков Л. Возвратный тоталитаризм. – Т.1–2. – Москва, 2022.

⁸ Докл. див.: Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. – К., 2018.

⁹ Гудков Л. Возвратный тоталитаризм. – Т.1. – С.37.

¹⁰ [Електронний ресурс]: <https://www.youtube.com/watch?v=kDYvcRpakte>

У системі координат світоглядної схеми рашизму Росія є не уламком, а наступником Російської імперії – СРСР. Із цього виводиться ідея обґрунтованості, ба більше – чи не «святості» новітньої експансії проти сусідніх держав, котрі трактуються не як рівноцінні суб'єкти геополітики, а її власні відламки. На цьому ж ґрунтуються останнім часом дедалі виразніші ідеї націє- чи навіть геноциду сусідніх (ще «братських») народів, чиє існування допускається лише як ферментованого «руським миром» демографічного субстрату. «Скріпами» новітньої імперії з безумовним російським домінуванням є ментально сконструйований консерватизм (що не має відповідників у попередніх історичних епохах, пережитих Росією), популізм, диктатура «колективного Путіна», російське месіанство, православний фундаменталізм і російський націоналізм імперського гатунку, тобто великодержавний шовінізм. Нічим іншим він, в умовах, коли держава й суспільство тиражують закляття відродження Російської імперії, не може бути за визначенням. Яким є його ефективність і кого можна вважати його природною платформою? Хто ж вони, посланці цієї нової квазірелігії – рашизму?

Шукаючи відповідь на це питання, слід звернути увагу на соціальну неструктурованість російського соціуму, невідповідність притаманним західноєвропейській цивілізації зразкам. Щоправда, і до зразків країн «третього світу» вона має такий самий умовний стосунок. Наслідком панування комуністичного режиму в Росії стала наскрізна пролетаризація населення в місті й на селі, перетворення його на субстрат, рівновіддалений від засобів виробництва, перерозподілу доданої вартості та, відповідно, влади. У цьому сенсі на зламі радянської епохи Росія мало відрізнялася від України. Відмінності почали увиразнюватися пізніше: після «приборкання» російських олігархів і переведення економіки країни під парасоль держави (читай: силових структур), концентрації управління провідними галузями в руках ставлеників чинної влади, запровадження стримувальних пасів для розвитку середнього й малого бізнесу (читай: низової ініціативи). Соціальний прогрес у Росії став неможливим. Понад те, низка регіонів занурилися у стан соціальної стагнації, а деінде й деградації. Сумний жарт про «дві Росії» – московсько-петербурзьку та «замкадівську» – є маківкою соціальної катастрофи РФ. Розуміння про російський середній клас й еліти давно стали нічого не вартими симулякрами суспільного дискурсу, такими самими, як «керована демократія» чи «глибинний народ».

Не лише на селі, а й у депресивних малих і середніх містах населення існує в умовах неподоланної бідності, заледве зводячи кінці з кінцями, навіть не мріючи змінити життя на краще, навпаки – цілком усвідомлюючи свою приреченість і відчуваючи постійний страх перед майбутнім. Як зазначає Л.Гудков, «хронічне усвідомлення неповноцінності, залежності, приниження та соціальний ресентимент, які вони породжують, за таких обставин знімається лише спільним почуттям національної величі»¹¹. Остання розуміється винятково як репресивна міць держави всередині країни та її експансія назовні. Власне тому анексія Криму й «гібридна війна» на українському Донбасі перетворилися на такий собі важкий наркотик, що завів масову свідомість росіян у стан міцної залежності від мілітаристського афекту. Вісім років існування в подібному режимі вичавили з путінського електорату відчуття реальності. Втім варто наголосити, що реваншистські настрої були абсолютно природними для Росії й раніше, відносно мирними в її новітній історії виявилися лише 1991–1993, 1997–1999, 2008–2014 рр. І це якщо брати до уваги тільки війни на пострадянських теренах. Натомість з урахуванням локальних конфліктів, де Росія діяла своїми проксі-силами, мирних років, певно, не залишиться зовсім.

¹¹ Гудков Л. Возвратный тоталитаризм. – Т.1. – С.56.

Усі ці війни трактувалися владою як «малі блискучі операції» та передвісники майбутньої «великої перемоги». При цьому повсякчас нарощувався градус вороженечі, піднімалися ставки. Всі ці війни були терористичними, а отже витворили не лише чисельну верству професійних найманців, а й цілу мережеву структуру та мораль. Це, власне, і стало системотвірним чинником путінської Росії. Концептуальна рамка, що застосовувалася для виправдання цього тренду, була виразно сталінською. Чимдалі ідеологема «обложеної фортеці» перетворювалася на універсальний моральний імператив, що знімав будь-які моральні табу. Це засвідчило, що пострадянське російське суспільство не поспішало дистанціюватися від стандартів сталінської доби. Всі зміни (радше – їх очікування), про які так багато й виснажливо дискутували інтелектуали, були позірними.

Від 2012 р. баналізований антиамериканізм масового дискурсу перейшов у стадію параноїдального марення. Населення активно й системно залякували умоглядною небезпекою «наступу Заходу/НАТО» на засади державної безпеки, руйнування економіки, сфери життєвих інтересів, моральних принципів, суверенітету та автентичності. Процес цей був керованим і добре організованим. Зрозуміло, що відбувався він в інтересах Кремля. Якби занурення населення у стан мілітаристського афекту не було метою влади, генераторів смислів «русского мира» вдягнули б у гамівні сорочки ще на початку 2000-х рр. Утім вони очолювали кафедри у провідних вишах, отримували фінансування на видання своєї літератури та політичні, громадські проекти, організації. Отже метою влади було не подолання минулого й осмислення себе у світі, а формування нової квазірелігії/ідеології, квазідержави та наркотизованого пропагандою суспільства, що виступило б демографічною основою проекту «русский мир». Замість адаптації й реалізації в реальному світі Кремль і його ідеологічна обслуга згенерували політичну утопію, в якій «країна-бензоколонка» з економікою розміром 2% світового виробництва нав'язувала світу концепт російської тоталітарної гегемонії у вигляді «країни-цивілізації-імперії без кордонів».

Російський народ, слід відзначити, щирозсердно долучався до такої постановки питання: зростання показників національного самозадоволення, як засвідчують багаторічні соціологічні дослідження, завжди припадало на так звані «малі переможні війни» (61–68% під час російсько-грузинського зіткнення та окупації Криму). Залежність масових настроїв від можливості образити, принижувати, вбивати слабших стала шляхом цілковитої деморалізації росіян. Її пікові прояви нині спостерігаємо в масовій суспільній роздвоєності, що виявляється, з одного боку, в підтримці дій керівництва РФ у так званій «спецоперації» і закликах нищити «бандерівців» та навіть їхніх малолітніх дітей, а з іншого боку, – у просторікуваннях про «братерську любов» і «неприпустимість використання важких озброєнь проти мирного населення»¹². Ця «усвідомлена шизофренія» є наслідком умисного виправдання державної брехні та державних терористичних практик. Непомітно для них самих, росіяни «пов'язали» українською кров'ю й перетворили на колективного співучасника злочинів проти людяності.

Як слушно зазначає Л.Гудков, у ненависті до «колективного Заходу» виявляється розпач росіян перед відсутністю прийнятного майбутнього, недосаженістю того його образу, проекцією котрого уявний «Захід», власне, і є. Усвідомлюючи свою нездатність жити по-людському, цей соціальний субстрат генерує ненависть та енергію погромного натовпу, скерованого на знищення недоступного ідеалу. Така установка

¹² Див.: Левинсон А. Хотят ли русские войны? [Електронний ресурс]: <https://www.levada.ru/2022/03/04/v-rossii-predpochitayut-dumat-chto-vojniy-net/>

повною мірою виявилася в діях російських терористів у військових одностроях на території України. Численні перехоплення телефонних розмов окупантів із родичами оголили прірву їх нелюдськості та моральної деградації.

Комплекс національної неповноцінності вочевидь перебуває в найактивнішій стадії кризи, і вихід із неї росіяни шукають чи то у знищенні українців, чи то у самознищенні. На очах світу набирає обертів національна катастрофа: Росія «виштовхує» з себе залишки ліберальної та демократичної бази, аби залишилося тільки те, що згодне жити в тотальній ізоляції. Це і є нова Росія Путіна, Дугіна, Проханова та ін.

Утім навіть у настільки соціально бідному соціумі не доводиться говорити про монолітність платформи путінізму. Бенефіціарами його є корумпована вертикаль влади, армія пропагандистів, ЗМІ, великий (особисто залежний від влади) бізнес, система освіти, науки й культури, що давно перетворені на окреме крило пропаганди, силові та репресивні відомства, суд, православна церква (що стала ідеологічним відділом партії «Єдина Росія»), зрештою політикум. Вони – основний вигодонабувач ренти «країни-бензоколонки», генератор і запроваджувач ментального продукту, що створює «інформаційну кульку» «русского мира» і забезпечує його просування у світі. Ця когорта існує завдяки режиму, без нього вона приречена.

Спільними зусиллями згаданих професійних верств режим перетворений на єдиновладного утримувача/господаря культурного часу, непідконтрольного суспільству. Системотвірними матрицями загальних/тотальних контемпоральних циклів, правил поведінки виступають школа, ЗМІ, армія, пенітенціарна система, офіційні партії, громадські рухи, які повторюють і відтворюють «державну версію форм часу» й системи мислення, що організаційно та ідеологічно є камертоном влади. Створення відокремлених від решти світу «інформаційних бульбашок», заборона доступу до архівів, ізоляціонізм наукової думки доповнюються свідомим зрощенням «паралельної реальності» російського обивателя: настає час «фейк-ньос».

Колективними зусиллями (від «пильних» доглядальниць дитячих садків до начальників тюрем) історичний час і соціальний розвиток у Росії зупинено. Тими ж зусиллями з суспільного простору витравлено високі форми соціальної взаємодії, побудовані на довірі, гуманності, солідарності, ідеалізмі, моральності – як такі, що унеможливають кар'єрне зростання та й, власне, пристойне життя. Росію перетворено на інтелектуальний відстійник, що продукує затерті кліше владарювання, знищення, мілітаристського угару. Соціальна деградація переростає в інституційну: міністерство оборони перетворюється на міністерство війни, міністерство освіти – на міністерство пошивання в дурні, міністерство науки – на міністерство метафізики, церква – на тоталітарну секту, органи держбезпеки – на угруповання озброєних злочинців, армія – на терористів. Формативним інструментом, або ж матрицею розбудови тоталітарного світу стають так звані «силові структури» – система державного насильства. Структуруються квазіекономіка, квазіринок, квазіполітика, квазідержавна, квазіцерква, квазікультура, а зрештою – квазіреальність, в якій жоден із компонентів не є тим, чим на позір видається.

Пов'язані зі владою круговою порукою брехні, корупції, злодійства та визискування власного населення бенефіціари рашизму найдовше чіплятимуться за скріпи «русского мира», адже це те, що їх створило як квазісуб'єкта російської реальності, що годує їх, їхні сім'ї в буквальному сенсі. Без режиму вони ніщо й ніхто, хіба що фігуранти кримінальних справ різного ступеня тяжкості. Ці «щурі» залишать свого «фюрера», коли відчують, що судно насправді тоне. Особисто навряд чи вони і їхні близькі (за винятком представників силових структур) братимуть до рук зброю. Їхнє завдання інше: занурити населення у стан афекту та відмобілізувати «гарматне

м'ясо» – з одного боку, нейтралізувати родини тих, хто це «м'ясо» народив і виростив – з іншого.

Демографічним ресурсом режиму, на якому паразитує владна верхівка, є масова «проста людина», «ватник», пострадянський росіянин. За висновками російських соціологів, ядро цієї спільноти становлять мешканці депресивної, а то й деградованої провінції, що майже століття залишається зоною соціальної катастрофи, агонії рудиментів традиційності та патріархальності. Її образ утілено в низці творів, зокрема у фільмі А.Звягінцева «Левіафан», затаврованому в Росії. Це – зона низької вартості життя у прямому й переносному сенсах. Згідно з соціологічними дослідженнями, 70% росіян не мають заощаджень, 12–15% декларують спроможність вижити завдяки накопиченому не більше, як півроку, 2/3 виживають (саме так – не живуть) від зарплати до зарплати (пенсії), і передають своїм нащадкам у спадок лише бідність, з якої неможливо вирватися внаслідок неконкурентності на ринку праці та відсутності потрібних компетенцій. 52–54% росіян народжуються й помирають у зоні хронічної соціальної депресії, яка є водночас і зоною катастрофічної соціальної аномії та девіантності. Звідси є лише кілька «лазівок»: лотерея, смерть, наркотично-алкогольний транс, тюрма або ж «силові структури» (саме ця соціальна зона виступає «кузнею» низових кадрів для останніх).

Характерною відмінністю масової «простої людини» є відсутність уявлення про себе у світі та в історичному хронотопі. Переважна більшість респондентів атестують себе як людей «простих», «терплячих», «відкритих», що Л.Гудков слушно резюмує реплікою: «тобто позбавлених своєрідності й соціальних якостей»¹³. Крім того, масова – це людина, яка існує в матриці патерналізму, ідентифікує себе з державою, є жертвою та водночас сповідником культу сили, насильства, що структурує її існування на всіх життєвих циклах: від насильства в родині, у дитячому садочку, школі, на роботі, зрештою в армії чи в пенітенціарних установах (відповідно до життєвого сценарію). Ця людина відтворюється у системі вертикальних відносин «влада – примування», не утворюючи жодних горизонтальних соціальних зв'язків. Вона проживає життя, не довіряючи нікому й не вмюючи конструктивно взаємодіяти ні з ким (навіть зі членами власної родини). Соціальна взаємодія у трудових колективах є демонстративною, оскільки звичним горизонтом її тут залишається як інституційне, так й індивідуальне насильство (саме тому слоган «Своїх не кидаємо!» в Україні не пройшов перевірку).

До зони соціальної катастрофи «нафтодолари» хронічно не доходять, і вона, на протигагу Москві чи Петербургу, чимдалі більше деградує. Крім того, це зона інформаційної залежності від телебачення, відповідно – тотального враження пропагандою. Масова людина цієї зони – це індивідуум, що виступає продуктом «процесу тривалого стирання моралі, знецінення особистої гідності (незалежно від того, чим ця гідність забезпечена – вірою, етосом, становою належністю, культурою, знаннями, поведінкою)»¹⁴. Масова людина живе в накинутах сторіччями державного насильства дуальному світі, де існує власне «плем'я» та вічний «ворог». Масова людина – істота з ампутованими мораллю й метафізичними уявленнями про добро і зло. Вона, власне, є фізичним та ментальним відбитком «матриці насильства», своєю бомбою, покликаною вибухнути у визначений владою час.

У 2001 р. 60% опитаних росіян заявили, що не мають моральних авторитетів, 2/3 – морального взірця, для 5–6% такими були «зірки» поп-культури (вони самі

¹³ Гудков Л. Возвратный тоталитаризм. – Т.2. – С.164.

¹⁴ Там же. – С.331–332.

та їхнє оточення)¹⁵. Цікаво, що в позірно православній країні давно мінімізована впливовість Ісуса Христа (для наочності: В.Ленін у 1989 р. та в 2017 рр. отримав 72 і 32 пункти відповідно, а Христос – 0 та 2¹⁶). Респонденти також не обирали жодних моральних авторитетів самостійно й водночас у списку «найвеличніших людей усіх часів і народів» пересічно на 15-му місці фігурував... А.Гітлер. Цей феномен багаторічний очільник «Левада-Центру» Л.Гудков назвав «персоніфікацією триумфу насилля»¹⁷.

Масова людина путінської доби, на його думку, є носієм мазохістської свідомості історичного глухого кута та великоросійського ресентименту. Поборник «міцної руки» й ненависник західних (недоступних йому) свобод; довічний злидар, що мріє розбагатіти, вбудувавшись у корупційну вертикаль будь-якою ціною; «терпила» у своїй країні та переповнений пихою «великорос» за кордоном – в одній особі. Ця когорта налаштована на тоталітарний режим, наче камертон. Характерно, що на запитання: «Чи варто шукати винних у сталінських репресіях?» у 2008 р. 75% твердо відповіли «ні», і лише 10% – «так»¹⁸. Та найголовніше, масова людина є не просто базою чинного режиму – вона його й покликала до життя. Режим і масова людина нерозривні та самовідтворюють один одного. За певних обставин вони трансформуються на страшну машину знищення всього, що виходить за межі тоталітарної матриці, як зовні, так і всередині себе.

Масова людина сучасної Росії, або ж путіністи, є носіями завченої безпорадності. Живучи у стані нескінченної війни всіх з усіма та довічної склоки, «безпомічно озвірілі»¹⁹, вони тиражують моделі соціальної поведінки вмираючого села («російської деревни»), яке все ще, сторіччя поспіль, завдячуючи більшовикам, перебуває у стані внутрішньої соціальної війни.

Гордість за «супердержаву» та «великоросійська» пиха виступають універсальним компенсатором безперспективності, беззмістовності власного існування. Крива «гордості» набирає вигляду гіперболи щодо реального становища індивідуума – чим гірший і депресивніший його власний життєвий план, тим більш оскраженіло він маніфестує свою «великоросійську» бундючність. Саме це демонструють нам численні опитування росіян стосовно їх ставлення до так званої «спецоперації» в Україні. Маса, що не має власних інтелектуальних та емоційних рефлексій, живе колективним розумом (тобто офіційним пропагандистським дискурсом) і лише відтворює (озвучує) певні його кліше відповідно до ситуації.

Українців дивують численні безликі інтерв'ю російських матерів, які на камеру славословлять своїх «синів-героїв» та їхніх «переможних дідів» (найчастіше міфічних), а телефоном замовляють тим самим синам-мародерам побутові речі з України. Втім нічого дивного у цьому немає. Так оприявнюється фізіономія і «двоemisліє» «простої людини» – тоталітарної за структурою особистості. Це – людина з подвійним дном.

Тож «масова державна людина» путінського часу є історичною реплікою «радянської людини», за своєю соціальною суттю – вже майже сторіччя конаючого російського селянства та містян у першому – другому поколіннях, що залюднюють монопрофільні й депресивні поселення. Саме вони створюють демографічний «бульйон», де десятиліттями виварюються штампи, стереотипи, стигми радянського

¹⁵ Там же. – Т.1. – С.653.

¹⁶ Там же. – С.650.

¹⁷ Там же.

¹⁸ Там же. – С.685.

¹⁹ Див.: *Пастернак Б.Л.* Переписка с Ольгой Фрейденберг. – Нью-Йорк; Лондон, 1981. – С.291.

тоталітарного минулого. Понівечена тоталітаризмом колективна свідомість (а саме її штучно культивує путінський режим, використовуючи як базову рамку масової свідомості сучасної Росії) самотужки не спроможна вистрибнути з найждженої колії тоталітарних практик, відтворюючи «повторюваний» історичний час і відповідні йому болячки.

Замість умоглядної спільності під назвою «радянський народ» утворилася множинність атомізованих «радянських людей», які становили несучий хребет радянського комуністичного режиму та, як тепер зрозуміло, апгрейдившись – путінського «поворотного тоталітаризму» (рос. «возвратный тоталитаризм»; термін Л.Гудкова). У загальному визначенні це «людина течії», офіційного мейнстріму. Саме держава задає параметри її ментальних, моральних і психологічних характеристик у публічному просторі. Бути справжньою такою людиною може лише наодинці з собою. Але найчастіше вона навіть не має подібного бажання. Метою режиму є вибудовування такої структури особистості, якій огидно бути віч-на-віч із собою, котра відчуває себе (і це оманливо) чимось значущим лише у зграї. Це людина, яка нічого не успадковує й не передає у спадок (адже не має ресурсів, оскільки влада пильно стежить за тим, аби вони не накопичувалися), окрім належності до зграї. Це людина, яка існує в режимі постійно перерваних соціальних комунікацій – навіть у межах свого власного родоводу. Це людина, що не спроможна утворювати дієвих соціальних зв'язків і бути щасливою.

Заклики звернути увагу на внутрішні проблеми замість «рятувати братів» десь на Донбасі, у Сирії, Афганістані тощо від вигаданих негараздів у такій масі не мають відгуку. На номінально своїй землі, у номінально своїй державі путінський електорат абсолютно безсилий. Саме безапеляційним прагненням змінити навколишній світ за «російським аршином» і пояснюється безправність російського народу в РФ та «самоствердження мас». Національне приниження росіян із боку власної влади компенсується насильством над зовнішніми жертвами. Що разючіший розпач від безмісцевості свого існування, то жорстокіша лють.

Окреме питання – жорстокість «неросіян», про яку свідчать постраждалі з Київщини, Сумщини та інших областей України, де побувало російське військо. У цьому випадку вочевидь не йдеться про безпосередній вплив пропаганди, адже значна частина представників малих народів РФ усе ще погано володіють російською. Можна висловити гіпотезу, що в такий спосіб реалізовано їхню ненависть власне до росіян. Адже українців ці «росіяни другого сорту», наслідуючи путінські настанови, розуміють як «майже росіян», котрих дозволено вбивати. Залишається лише здогадуватися, що станеться, коли табу на знищення росіян буде зняте на теренах самої Росії...

Дійсно, в умовах розтлінного прикладу влади межі морального занепаду простої людини зникають. А затим населення перетворюється на зграю знівисаних особин. Різниця – чи то локальна (у сім'ї, школі), регіональна, а чи глобальна – стає питанням часу. Тривожні дзвіночки лунали вже давно. Власне тому діячі на кшталт В.Суркова пропонували рецепти «вирішення проблеми» за межами Росії (як це було у 2014 р., коли на українському Донбасі «утилізували» значну частину виплеканих самою ж владою націоналістичних і нацистських сил). Те саме, за їхніми розрахунками, мало відбутися й у новій фазі російської війни проти України, названої «спецоперацією». Завдання її були простими: зняти внутрішню соціальну напругу, витиснути за межі РФ рештки так звані «ліберастів» і «демшизи», довести тоталітарне суспільство до стану внутрішньої наповненості, вкотре підтвердити легітимність нелегітимної влади, замкнути країну наче мишоловку та, поволі «перетравлюючи» анексовані Білорусь

й Україні, дати режиму щонайменше чверть сторіччя для перегрупування сил і нарощування неоконсервативного проекту. Росії в мареннях кремлівських радників, певне, відводилася роль лідера та натхненника світового альянсу авторитарних/тоталітарних режимів, що мали кинути виклик ненависному «Заходу». Війна в Україні тим часом унаочнила реальну, не пропагандистську, суть «русского мира» (або ж рашизму).

Рашизм нав'язує світу старий-новий спосіб існування – табірний. Новочасний ГУЛАГ у світовому масштабі – це і є ідея-фікс рашистського «фюрера». Життя в нищоті довічним злочинцем та моральною потворою; зв'язаність безневинною кров'ю у зраді; кінець гуманізму (К.Штедтке), живописаний у «Колимських оповіданнях» В.Шаламова; квінтесенція аморальності у глобальних масштабах, остаточне видалення образу Божого з людини – ось його мета. Перетворення життя на братську могилу особин, позбавлених гідності, переведених у режим фізіологічного виживання – таке завдання аномально рафінованого (терор заради терору) насильства рашистів. Абсурдне за ідейними мотиваціями знищення сучасної цивілізації, якій під виглядом «повернення до початків» нав'язують аморалізм, антигуманізм, правовий нігілізм. Це і є майбутнє, заради котрого росіянам масово доведеться вмирати.

Провідні завдання ХХ ст. – завершення революційної модернізації суспільства та самовизначення у світі – Росія, ставши путінською, проігнорувала. Ціле покоління затягло трясовиння пострадянської стагнації. Власне, на часі анігіляція принаймні однієї генерації росіян, і це за умови, що суспільство схаменеться й намагатиметься просуватися з когнітивного колапсу в напрямі ментального катарсису. Якщо ні, Росія знайде на чергове замкнене коло історії. Найгірше у цьому випадку не відсутність історичних перспектив для самої цієї країни, а екзистенційні ризики, що їх вона продукує для решти світу. Постає дилема: або неспроможна цивілізуватися Росія – або цивілізований світ. Для України, котра віднедавна кваліфікується чи не як alter ego Росії, цей виклик давно став екзистенційним.

Чому в епіцентрі дискурсу проксі-війни Росії проти «Заходу» опинилася саме Україна, де вона виступає водночас і територією, і призвідницею, і інструментом, і метою? Чи не забагато необґрунтованих претензій пред'являє до колишньої чи не «найбратнішої» з усіх «братніх республік», до «колиски слов'янства» колишня провінція Київської Русі? Як «широка російська душа» вміщає позірну поблажливість до «малоросів» із лютою ненавистю до українців/«нациків»? Чому від початку тисячоліття українське питання залишається чи не топ-проблемою загальноросійського політичного порядку денного, а ударні сили політикуму та інтелектуалів сфокусовані на корегуванні ідентичності, історичної пам'яті, політичної культури українців, замість того, аби вирішувати ті самі проблеми у середовищі російського народу?

Від 2014 р. російсько-українські відносини в позірній ретроспективі геополітичної ситуації виступають інтерпретацією протистояння світових систем часів «холодної війни». Зрештою, значною мірою вони є дискурсивною платформою гібридних технологій, де Росія, з одного боку, постає миротворцем у «внутрішньому конфлікті»/«громадянській війні» на сході України, а не окупантом і загарбником територій, а з іншого – виразно трансліює наміри воювати «до переможного кінця» зі своїм онтологічним ворогом («Заходом») саме на українській території. Примітно, що навіть донедавна ліберальні інтелектуальні майданчики також розвивали цей дискурсивний і, відповідно, формувальний стосовно зовнішньополітичної стратегії напрям (так, один із традиційних тематичних блоків платформи нині забороненого Московського центру Карнегі мав назву «Боротьба за Україну», а інший – «Гібридна війна Росії й Заходу»).

Крім того, Росія виступає непримиренним критиком України та активно розбудовує у світі образ «неспроможної держави» («failed state»), охопленої «коричневою пошестю», що перебуває у стані «громадянської війни», «знищує» так звані «народні республіки», запроваджує «політику національного гноблення». Зміцненню дискурсу «незаконності» української влади слугує й те, що РФ надала притулок так званим «політичним біженцям», зокрема экс-президентові В.Януковичу (котрого Москва позиціонує «законним» очільником України), його найближчому оточенню, відповідальному за жертви на Майдані, зловживання владою, розкрадання державного майна, зрештою за розв'язування війни на сході країни. Ціла когорта втікачів не лише є глашатаями дискурсу «київської нацистської хунти», постійними гостями телевізійних студій та авторами публіцистичних бестселерів, а й виступають як адвокати і група підтримки гібридної стратегії Кремля за кордоном²⁰.

Власне, можна стверджувати, що українське питання та Україна як позірний образ «іншого» стали дискурсивною основою й політичним важелем консервативного розвороту, що впродовж останніх двох років перетворив російський державний гібрид на довершену авторитарну систему, котра йде шляхом автономізації та протиставлення себе світу.

Сукупність прикладного інструментарію, застосовуваного Росією, полягала в геополітичній дискредитації й політичному/економічному виснаженні України. Наслідки такої тактики не змусили на себе чекати. Із країни, що динамічно розвивалася та була суб'єктом низки геополітичних проєктів, після 2014 р. Росія перетворилася на геополітичного «складного підлітка», прискорено втрачаючи напрацьований імідж. Збанкрутували ідеї Трансатлантичного торгівельно-інвестиційного партнерства²¹, Євразійського економічного союзу²². Не вдалося нав'язати Україні та світовому співтовариству варіант урегулювання так званої «української кризи» шляхом уведення миротворчих сил ООН «обов'язково за участі російського, білоруського й казахського контингентів, але без контингенту США»²³. Повномасштабна війна проти України стала логічним етапом провального посттоталітарного транзиту, що маніфестував нездатність путінської Росії жити за законами цивілізованого світу, ба більше – тотальне заперечення права, якщо це не право сильного знищувати слабшого. У новій реальності так званої «спеціальної операції» путінська Росія з інстальованим тоталітарним ладом оприявнилася світу як держава-терорист, що вирішила зрештою розв'язати непіддатливе українське питання прямим геноцидом. Наразі йдеться не лише про задоволення економічних інтересів, імперську сатисфакцію чи банальне варварство – про непримиренну онтологічну ненависть до цивілізаційної колиски, яка відмовляється наслідувати штучну матрицю «руського мира», рашизму. У викладенні В.Путіна Україна – це «проєкт анти-Росія», котрий має бути знищений. Хвороблива фіксація у самоочевидній формі. Україна, що стараннями російських

²⁰ Прикладом може слугувати діяльність В.Корнілова, котрий певний час позиціонувався як директор Центру євразійських досліджень у Гаазі (Нідерланди). Ця й дотичні структури відіграли провідну роль у дискредитації України та, як наслідок, негативному результаті голосування в Нідерландах із питання євроінтеграційної стратегії нашої держави (див. докл.: *Сидоренко С.* Як фальшиві українці вплинули на референдум у Нідерландах – розслідування NYT [Електронний ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/02/17/7061806/>; *Його ж.* «Україна нам до лампочки» – репортаж про останні дні агітації у Нідерландах [Електронний ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/04/1/7047099/>).

²¹ Замість цього у 2016 р. було укладено економічно-торгівельну угоду між ЄС та Канадою, а також Транстихоокеанське партнерство між США і країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

²² Широко закrojений проєкт у 2015 р. загальмував на стадії залучення до нього лише п'яти країн: Росії, Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизстану.

²³ *Саргин А., Арбатов А.* «На Украине в любой момент может начаться новая локальная война» [Електронний ресурс]: <https://carnegie.ru/2015/08/21/ru-pub-61083>

ЗМІ перетворилася чи не на alter ego Росії, понад три десятиріччя перебуває в епіцентрі війн історичних дискурсів, які є проекцією війни за ідентичність. Власне, колишній метрополії йдеться про те, аби не втратити Україну ментально, або ж знищити її, щоб не дісталася нікому.

Загрози надто підвищуються загальною ворожістю пересічного росіянина до України. Згідно з дослідженнями «Левада-Центру», наприкінці 2021 р. Україна посіла 2-гу сходинку в топ-10 «недружніх» щодо Росії країн, поступившись лише США. При цьому чисельність негативно налаштованих росіян зросла у проміжку між 2020 і 2021 рр. з 35% до 40% (для порівняння: негативізм у ставленні до США зріс від 60% до 66%)²⁴. Варто також звернути увагу на те, які країни ввійшли до цієї «почесної десятки»: США, Україна, Великобританія, Латвія, Польща, Литва, Німеччина, Грузія, Чехія, Естонія.

У вигаданій кремлівськими політтехнологами та імплантованій численними політичними телешоу «парадній квазіреальності» (термін О.Великанової) Україна й українці перемістилися на наступне після «колективного Заходу» місце у шереду «ворогів». «Українське питання» перетворилося на одне з найбільш дражливих у житті чи не кожного росіянина. Останню обставину, щоправда, можна назвати традиційною для Росії, її влади, принаймні відтоді, як та сама усвідомила себе країною. В реаліях унаочнення феномену, названого Л.Гудковим «поворотним тоталітаризмом», варто очікувати й на самовідтворення низки традиційних «великоросійських» стигм (однією з яких є якраз згадане «українське питання»). «Імперська пиha як основа колективної ідентичності» (Л.Гудков) набирає нових рис, відверто демонструючи фашизацію путінської Росії, її здатність практикувати не лише ментальний, а й фізичний геноцид. Тим часом навіювання ідей, що України – «немає», що українці – «майже ті самі росіяни» (за винятком хіба міфічних «українських нацистів») не спрацьовує. Відчайдушний опір, на який наразилися російські війська в Україні, безальтернативно доводять – Україна й українці є, і вони явно не згодні з тим, що їх «немає». Будівля «русскомирской» псевдоцивілізації складена з тотальної, всеохопної брехні і тримається на повсякчасному забалакуванні власних громадян та залякуванні чужих. Забрехавшись, на верхівці владної драбини самі забули, де проходить межа поміж облудою й реальністю. Тоді як у Кремлі задля збереження влади немов за останній важіль хапаються за ідею «переможної війни» на землях Київської Русі, з підмурків кремлівських башт вилітають цеглина за цеглиною. Росія осипається, дивлячись у криве дзеркало власної проксі-історії та бачачи братовбивцю, котрий розмахує закривавленими руками і звинувачує брата, чие першородство вже кілька сторіч приписує собі, у всіх смертних гріхах. Звідси і спроба геноциду за неможливість розчинити, розщепити, абсорбувати, тобто асимілювати Україну етнокультурно й політично. Образ первістка, колиски Русі уособлює у собі все, що неприйнятно, огидно Росії – волю до вільного, гідного життя. Відторгнення та заперечення права України на існування притаманне як російській владі, що бачить у нашій державі антипод своїй політичній системі, так і політично й ментально стерильному російському народові, котрий ненавидить українців саме за те, що їх не вийшло загнати в новочасне рабство.

²⁴ Общественное мнение-2021: Ежегодник: Аналитический центр Юрия Левады («Левада-Центр»). – Москва, 2022. – С.146.

REFERENCES

1. Fromm, E. (1992). *Adolf Gitler: Klinicheskiy sluchaj nekrofilii*. Moskva. [in Russian].
2. Gudkov, L. (2022). *Vozvratnyi totalitarizm, 1–2*. Moskva. [in Russian].
3. Gudkov, L. (2022, 6th July). *Tri fazy adaptatsii: Vojna s Ukrainoj v rossijskom obschestvennom mnenii*. Retrieved from: <https://aillarionov.livejournal.com/1307983.html> [in Russian].
4. Levinson, A. (2022, 4th March). *Kbotiat li ruskie vojny?* Retrieved from: <https://www.levada.ru/2022/03/04/v-rossii-predpochitayut-dumat-cto-vojni-net/> [in Russian].
5. Pasternak, B.L. (1981). *Perpiska s Olgoj Frejdenberg*. Nju-Jork; London. [in Russian].
6. Sargin, A., Arbatov, A. (2015, 21st August). “Na Ukraine v lyuboj moment mozhet nachatsya novaya lokalnaya vojna”. Retrieved from: <https://carnegie.ru/2015/08/21/ru-pub-61083> [in Russian].
7. Snyder, T. (2022, 22nd April). The War in Ukraine has unleashed a new word: In a creative play on three different languages, Ukrainians identify an enemy: ‘ruscism’. *The New York Times Magazine*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html>
8. Sydorenko, S. (2016, 1st April). “Ukraina nam do lampochky” – reportazh pro ostanni dni abitatsii u Niderlandakh. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/04/1/7047099/> [in Ukrainian].
9. Sydorenko, S. (2017, 17th February). *Yak falshyvi ukraintsi vplynuly na referendum u Niderlandakh – rozsliduvannia NYT*. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/02/17/7061806/> [in Russian].
10. Yakubova, L. (2018). “*Russkiy Mir*” v Ukraini: na kraiu pivry. Kyiv. [in Ukrainian].

Larysa Yakubova

Corresponding Member of NAS of Ukraine,
 Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),
 Head of the Department of the History of Ukraine
 in the 20s and 30s of the Twentieth Century,
 Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine
 (Kyiv, Ukraine), lyakubova@ukr.net
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3651-4225>

Ontology of Rashism: Ukraine as an Alter Ego of Russia

Abstract. The purpose of the research is to offer a historiosophical analysis of the reasons for the conservative reversal of the Russian Federation and its unhealthy fixation on Ukraine. The methodological basis is the principles of historicism, objectivity, determinism, and systematicity, which, when applying historical-typological and comparative-historical methods, allow us to analyze the conservative turn of Russia, substantiating its fascism in the context of contemporary political trends. **Main results.** The historical context of the formation of the “parade quasi-reality” in the Russian Federation is analyzed, in which Ukraine and Ukrainians moved to the second place after the “collective West” in the hierarchy of “enemies”, and the “Ukrainian question” turned into a systemic factor of social and political life. It is shown that in the circumstances of the crystallization of the phenomenon of “reverse totalitarianism” one should expect the self-reproduction of a number of stigmas historically characteristic of it, one of which is the “Ukrainian question” itself. The construct of the “Russian World” / “Russkiy Mir” pseudo-civilization is made up of total lies, based on systemic and systematic propaganda manipulation of its own citizens, deception and intimidation of strangers. The creation of a parallel information world has devastating consequences for Russia itself, whose ruling elite has lost touch with reality, forgetting where the line between lies and truth lies.

Keywords: Ukraine, Russia, fascism, nazism, rashism (ruscism), dictatorship, reverse totalitarianism, mass man, genocide, Russia’s war against Ukraine 2014–2022.